

Перспективи здавалися більш ніж реальними, порівняно з якими істотна зміна їх традиційного способу життя не представлялася якоюсь трагедією.

Економічні заходи в рамках політики коренізації, закріплені в постановах РНК СРСР, також певним чином впливали на настрої єврейського населення. Саме комплекс соціальних програм, на нашу думку, став вирішальним для вибору більшої частини єврейського населення, бо абсолютна більшість його знаходилася на рівні убогості, а не менш як п'ята частина тривалий час представляла собою маргінальний стан.

Велику підтримку серед національних меншин України мала державна структура ЦК НМ, котра уперше стала єдиним державним органом, який враховував особливості життя євреїв, активно впроваджував єврейську мову в роботу державних установ і за невеликий проміжок часу став натхненником відродження єврейської культури.

Сьогоднішній стан сіоністського руху в Україні є достатньо проблематичним. Цікавим з даного приводу є погляди Нахматовича, які він висловив у своїй статті «Після сіонізму». Нахматович пише: «Якщо заради підтримки демографічного балансу ввозити до Ізраїлю десятками тисяч православних, значить сіонізм помер. Тому що замість того, щоб будувати єврейську державу, робиться марна спроба збудувати хоча б неарабську. Якщо євреї виїжджають з Ізраїлю, щоб їх діти не служили в армії, значить сіонізм помер. Тому що замість того, щоб будувати свою державу, вони будують своє особисте благополуччя. Якщо, врешті-решт, Сіоністська Федерація України створюється за рішенням ВСО, значить сіонізм помер. Тому що, замість того, щоб думати, як допомогти Ізраїлю, ми думаємо про те, як вирвати зайвий грант біля "Сохнута"» [9].

Джерела та література

1. Херцберг А. Введение // Сионизм в контексте истории: Хрестоматия. – Библ-Алия, 1992. – Кн. I.
2. Лакруа А. Шломо Бен-Амиг: «Сионист многолик и демократичен» // Еврейский обозреватель. – 2005. – № 4.
3. Голд М. «Вымышленный Израиль» в кавычках и без // Еврейский обозреватель. – 2005. – № 10.
4. Килимник Л. Предисловие // Еврейский вопрос: поиски ответа. Документы 1919–1926 гг. – Винница, 2003. – Вып. 1.
5. Лебединская Г. Сер-сионист Уинстон Черчилль и его взгляд на еврейский вопрос // От сердца к сердцу. – 5765. – № 54.
6. Еврейский вопрос: поиски ответа. Документы 1919–1926 гг. – Винница, 2003. – Вып. 1.
7. Гусев В. Предисловие / «Со страшной быстротой растут активные силы сионистов из недр еврейских масс...» // Весник еврейского университета в Москве. – 1997. – № 1(14).
8. Ленин В. И. Полн. собр. соч. – Т. 8.
9. Нахманович В. После сионизма // Еврейский обозреватель. – 2002. – № 2(21).

Summary

In the article is reflected the genesis of Zionist movement in Soviet Union in intermilitary period. The author points out the stages of the attack of soviet organs on Jewish organizations in the USSR, describes their maintenance and consequences for the Jewish population.

В. Г. Ткаченко

ЗАСОБИ ЗВ'ЯЗКУ ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У міжвоєнний період істотним компонентом побуту населення в системі масової інформації стає радіомовлення, а невід'ємними засобами комунікації – пошта, телефон і телеграф.

Метою статті є дати загальний огляд проблем, пов'язаних з розвитком засобів зв'язку Запорізького краю у міжвоєнний період та визначити їх місце в повсякденному побуті населення. Коло завдань, що стояли перед радіомовленням, поштою, телефоном і телеграфом було досить широким і охоплювало окрім технічних питань, низку організаційних заходів, які впроваджувалися органами місцевої влади. Крім того, успішне вирішення зазначеної проблеми у певній мірі відіграло позитивну роль у життєдіяльності мешканців регіону.

На початку ХХ ст. територія Запорізького краю в адміністративному відношенні знаходилася в складі двох губерній – Олександрівський повіт входив до складу Катеринославської губернії, а Мелітопольський і Бердянський повіти відносилися до Таврійської губернії. Повітові органи зв'язку підпорядковувалися відповідним губернським структурам. Засоби зв'язку Олександрівського повіту відносилися до Катеринославського поштово-телеграфного округу, а Таврійської губернії – до Одеського поштово-телеграфного округу.

Наприкінці 1917 р. становище в Запорізькому краї характеризувалось складними протиріччями між представниками різних органів влади. Міська дума вважала себе повноправним хазяїном у місті і всіляко перешкоджала прагненню яких-небудь політичних партій і організацій узурпувати владу. Створений представниками партії більшовиків революційний комітет дума розцінювала як самочинну організацію і не визнавала його існування.

Перша спроба встановити радянську владу в Олександрівську була здійснена в середині грудня, коли загін моряків-чорноморців, повертаючись з-під Белгорода в Севастополь, одночасно вирішив усунути органи місцевого самоврядування і підкорити міське життя новим умовам. Однак завдяки телефонному зв'язку й оперативності дій міської думи вдалося уникнути значних людських жертв і руйнувань. Збройний загін, не домогшись успіху, змушений був покинути місто.

Надалі, розробляючи план захоплення влади, більшовики значну увагу приділили заволодінню засобами зв'язку – телефоном, телеграфом, поштою. На початку січня 1918 р. в Олександрівську почалося збройне повстання. 5 січня в установу поштово-телеграфного відомства з'явилися представники від більшовиків і запропонували службовцям підкоритися їхній владі і не залишати робочі місця. У відповідь на це був створений страйковий комітет. Через два дні на пошту було введено 60 червоногвардійців і встановлено три кулемети [1, арк. 186]. Такі ж події відбулися і на телефонній станції. Поштово-телеграфним працівникам була пред'явлена вимога – пропускати, відправляти і видавати тільки ту кореспонденцію, яка б задовольняла більшовиків, а небажану – конфісковувати. Також було висунуто вимогу видавати копії телеграм і передачі контрольної трубки на телефоні. Службовці заявили категоричний протест, мотивуючи це тим, що за Статутом Союзу поштово-телеграфних службовців повинна дотримуватися повна таємниця і недоторканність усієї кореспонденції. Представники військово-революційного комітету відповіли ультиматумом, відповідно до якого працівники зв'язку повинні були або прийняти умови більшовиків, або звільнитися.

У той же день міська дума на своєму засіданні проаналізувала ситуацію, яка склалася, і засудила втручання більшовиків у роботу поштово-телеграфних установ, визнаючи даний факт неприпустимим, тому що пошта, телефон і телеграф обслуговують широкі верстви населення, повинні бути нейтральними, а їхня діяльність недоторкана. Для врегулювання конфлікту і припинення страйку було прийняте рішення створити арбітражну комісію.

Члени комісії під час переговорів між страйковим і військово-революційним комітетами ознайомилися з умовами сторін. Зв'язківці вимагали забрати комісара з приміщення поштово-телеграфної контори; допустити усіх службовців до виконання своїх обов'язків; не застосовувати ніяких репресій стосовно кого-небудь із службовців; надавати військово-революційному комітету, у разі потреби, прямий провід для переговорів та інші. Військово-революційний комітет, дізнавшись, що пункт перший угоди про введення комісара страйковий комітет не визнає, відмовився від подальших переговорів. Крім того, голова військово-революційного комітету заявив про те, що отримав телеграму з Харкова з наказом заарештувати керівників страйку і передати їх суду, а інших учасників відправити на примусові роботи в шахти [1, арк. 147].

Обговоривши ситуацію, яка склалася, зв'язківці прийняли рішення «підкоритися силі багнета» і припинити страйк. Найбільш активні учасники саботажу були звільнені, а їхні робочі місця зайняли службовці засобів зв'язку Південних залізниць, які підтримували новий порядок. Крім того, очікувалося прибуття поповнення з Катеринославської поштово-телеграфної школи.

1918–1920-ті рр. характеризувалися калейдоскопічною зміною влади. На території Запорізького краю періодично змінювали один одного більшовики й австро-німецькі війська, білогвардійці і махновські загони. Кожний з режимів, враховуючи важливість засобів зв'язку в оперативному вирішенні політичних, військових, господарських та інших першорядних питань, приділяли відповідну увагу нормальному функціонуванню пошти і телеграфу.

На початку 20-х рр. XX ст. відбулися адміністративні зміни на території краю – була створена Олександрівська губернія, а з 1921 р. місто отримало нову назву – Запоріжжя. Поштово-телеграфні установи, які увійшли до складу новоствореної губернії, у силу низки причин були відірвані від центру, тому що Мелітопольський і Бердянський повіти раніше відносилися до Одеського поштово-телеграфного округу, переходили з ведення одного округу до іншого і фактично були надані самі собі.

До часу закінчення активних військових дій телеграфні і телефонні лінії Запорізького краю зазнали значних руйнувань. Поштово-телеграфні установи піддавалися численним евакуаціям і реевакуаціям, частина фахівців була мобілізована в Червону армію. Особливо важка ситуація склалася з технікою зв'язку й устаткуванням тому, що військові операції практично знекровили зв'язок. Через це у першу чергу відновлювались ті телеграфні лінії і проводи, що знаходилися уздовж ліній залізниць (Синельникове–Сиваш, Чапліно–Удачне, Олександрівськ–Пологи, Пологи–Бердянськ і ін.). Шлейфи і лінії, які йшли другорядними дорогами, були в переважній більшості зруйновані – Гайчур–Новомиколаївка, Нельговка–Андріївка, Магєдово–Федорівка – на 75 відсотків, Чапліно–Новопавлівка, Чернігівка–Лісове – на 50 відсотків. Для їхнього відновлення були потрібні дерев'яні стовпи, дріт і інші матеріали. Телеграфними апаратами були забезпечені лише близько 20 населених пунктів [2, арк. 9, 11].

Що стосується телефонного зв'язку, то Олександрівська і Мелітопольська повітові телефонні станції і мережі були зруйновані на чверть, частина матеріалів і устаткування були розкрадені. Для відбудовчих робіт формуються шість ремонтних колон, до складу яких входило від 8 до 15 робітників. Розгортанню робіт заважали відсутність стовпів, дроту, телефонних апаратів і комутаторів. На початок 1920 р. в Запорізькому краю було відремонтовано 850 верст телеграфних і телефонних ліній, встановлено понад 630 стовпів. Олександрівська телефонна мережа нараховувала 96 абонентів, мелітопольська – 55, бердянська – 15 [2, арк. 10 зв., 11 зв.].

Воєнні дії на території краю зруйнували і поштове господарство. Був порушений загальний рух поштової кореспонденції, багато поштових відділень були закриті або припинили своє існування, поштові вагони не ремонтувалися або використовувалися не за призначенням, поштові коні реквізовані на військові потреби, або замінені на хворих. Тому місцеві органи влади прагнули якнайшвидше відновити цей вид зв'язку. Централізована доставка пошти здійснювалася головним чином поштовими вагонами на лініях Харків–Сімферополь і Катеринослав–Пологи. Крім того, для доставки кореспонденції на місця використовувалися поштові коні, які орендувалися в селянських господарствах або надавалися місцевими ревкомми. Такі заходи дозволили розробляти оптимальні маршрути руху й запровадити обмін пошти від двох до чотирьох разів на тиждень.

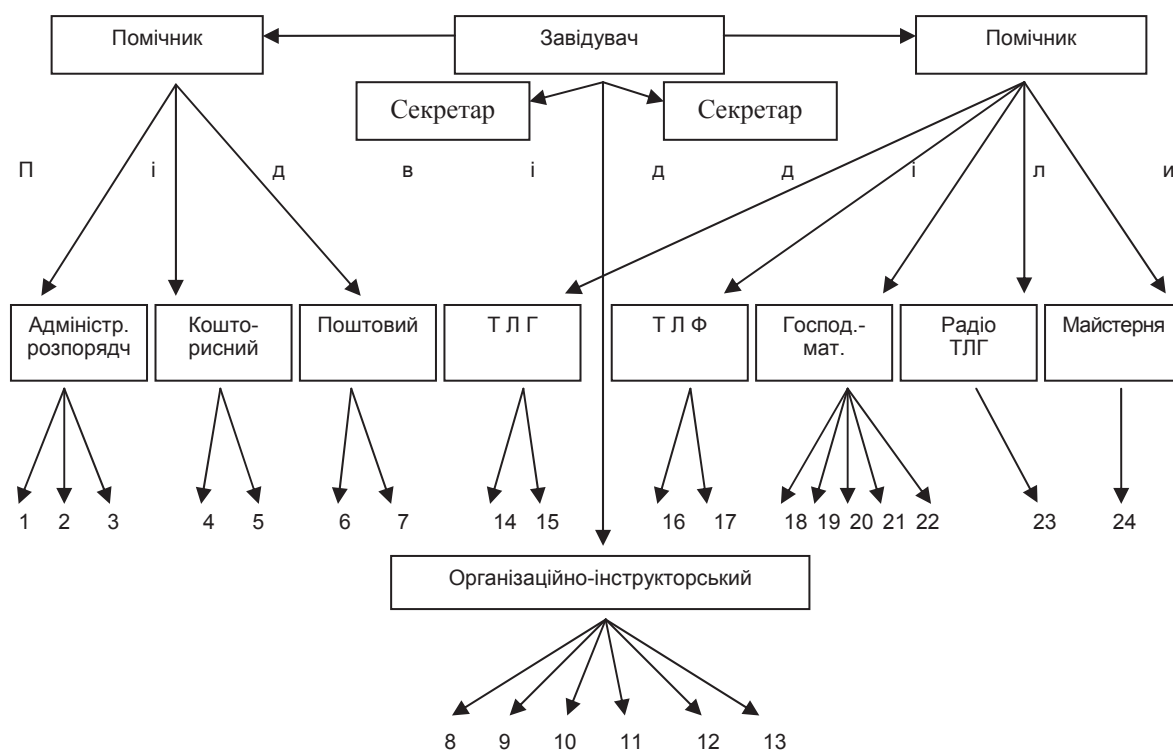
Одним із найбільш ефективних засобів зв'язку в цей час було радіо. Регулярно діяли тільки дві приймальних радіостанції – одна розташовувалась в Олександрівську, інша – в Мелітополі. Складні політичні умови і насамперед часті напади махновських загонів вимагали встановлення ще трьох приймальних радіостанцій у Бердянську, Гуляй-Полі та Токмаку і приймально-передавальних радіостанцій в Олександрівську і Бердянську для оперативного зв'язку між регіонами. Однак відсутність необхідної апаратури відсувала на невизначений час установку радіостанцій.

Налагодження мирного життя у Запорізькому краї, крім вирішень важливіших політичних і економічних питань, вимагало й упорядкування роботи засобів зв'язку. Насамперед була розроблена структура губерньського відділу зв'язку (схема 1) [3, арк. 5].

Запорізький губерньський відділ виділився з Катеринославського та Одеського відділів і в цілому не мав реального уявлення про кількість відділів і підрозділів. Доводилось починати усе з початку. Для кожного відділу був розроблений штатний розклад і функціональні обов'язки співробітників. Структурні підрозділи провели облік наявного майна, склали плани першорядних і невідкладних робіт, розробили кошториси. Через народний комісаріат пошт і телеграфів Російської федерації були виписані правила, постанови, статuti діяльності пошт, телеграфів, телефонів і радіотелеграфів, а також поточна документація.

Схема 1

Структура Запорізького губерньського відділу зв'язку

Найменування відділів

1. Особовий склад 2. Судові слідчі 3. Журнально-архівний 4. Дохідний 5. Видатковий 6. Експлуатаційний 7. Транспортний 8, 9, 13. Інструктор для доручень 10. Організаційний 11. Штатний 12. Статистичний 14, 16. Будівельний 15, 17. Експлуатаційний 18. Приміщень і інвентарю 19. Канцелярія 20. Телеграфні і телефонні майстри 21. Виробничий одяг 22. Склади 23, 24. Помічники

Однією з проблем, з якою зустрілося керівництво губернського відділу зв'язку, була нестача досвідчених і кваліфікованих працівників. На середину 1921 р. з 8 штатних телеграфістів апарата Морзе працювало 2 фахівці, із 16 операторів апарата Юза – 14, із 242 фахівців апарата Морзе губвідділ зв'язку мав 177, із 10 радіотелеграфістів на робочих місцях працювало 6 чоловік, із 155 техніків виконували свої функції 109 чоловік і з 413 працівників пошт і представників інших спеціальностей у наявності було 306 чоловік. Усього в губернії працювало понад 1800 працівників різних напрямків зв'язку [2, арк. 43, 57]. Молодь серед поштових працівників складала 45 відсотків, а серед телеграфістів – 75. Кваліфікаційні іспити, проведені губернським відділом зв'язку, констатували, що незадовільні оцінки отримали третина співробітників [4, арк. 35].

Інвентаризація майна дозволила визначити наявне устаткування губвідділу зв'язку – 56 поштово-телеграфних і 69 поштових установ, 21 телефонну станцію і підстанцію, 2 радіостанції, 4 залізничні поштові установи, 6 кіннопоштових станцій, 4 майстерні і заводів, 10 ремонтних колон [2, арк. 55].

Під час інвентаризації з'ясувалось, що перевезення пошти залізницею здійснювали 3 спеціальні поштові вагони і ще декілька вагонів знаходилися на поточному ремонті. Після доставки кореспонденції в залізничні поштові установи подальший шлях пролягав по поштових трактах, довжина яких у губернії становила 2 900 верст. Перевезення пошти по трактах здійснювалася більш ніж 400 парами коней, але у зв'язку з голодом і відсутністю кормів на кінець 1921 р. в розпорядженні губвідділу зв'язку залишилося тільки 13 коней. Із середини літа докладалися неймовірні зусилля для підтримання на належному рівні поштового зв'язку. Деякі сільські сходи у зв'язку зі складною ситуацією приймали рішення про закриття поштових установ. Щоб якось зберегти поштовий зв'язок, було прийнято рішення про організацію й обладнання поштових автодрезин. Голова Раднаркома України Х. Раковський, який відвідав запорізьку губернію, розпорядився виділити 6 вантажівок і полувантажівок для обслуговування поштових установ [4, арк. 37 зв.].

Телеграфний зв'язок губернії до кінця 1921 р. практично був відновлений. Ремонтні колони капітально відремонтували 80 відсотків ліній і 95 відсотків дротів. Незважаючи на те що централізовано не було отримано жодного стовпа, ремонтники встановили понад 610 стовпів. Випробуванням якості роботи телеграфного зв'язку, ліній і дротів, після їх відновлення, була ожеледь і урагани, які пронеслися по території губернії наприкінці року. Падіння стовпів і масових ушкоджень практично не було, за винятком одиничних випадків. Наявний телеграфний зв'язок обслуговували апарати, частково отримані від центральних органів, а також ті, які випускались губернськими майстернями. У розпорядженні телеграфістів на той час знаходилися 107 апаратів Морзе, 3 апарати Юза і 2 апарати Бодо, що дозволило під кінець року збільшити пропускну здатність телеграфу до 55 тисяч слів за добу [4, арк. 39 зв., 40 зв.].

Дві повітові телефонні станції під час воєнних дій були практично зруйновані і на кінець 1921 р. зусиллями губернської майстерні були відновлені – Олександрівська на 50 відсотків довоєнної ємності, а Мелітопольська на 75 відсотків. Працівникам майстерні вдалося відремонтувати і відновити до 85 відсотків лінійного та станційного устаткування, а ремонтні колони встановили понад 1400 стовпів, відремонтували понад 60 відсотків ліній і близько 80 відсотків дротів. Налагодженню нормального телефонного зв'язку в губернії перешкоджали декілька причин: відсутність телефонних апаратів, батарей живлення, телефонних шнурів, вугільного порошку і т. ін. Так, в Запоріжжі нараховувалося усього 150 апаратів, що для губернського центру було зовсім недостатньо [4, арк. 40 зв.-41].

Завершуючи характеристику стану засобів зв'язку Запорізького краю після закінчення активних воєнних дій, слід зазначити, що з 120 волостей губернії телеграфний та телефонний зв'язок мали лише 50 відсотків. Для окремих повітів стан розвитку засобів зв'язку значно різнився. Якщо в Мелітопольському повіті близько 70 відсотків волостей мали телефонну або телеграфну мережу, то в Бердянському повіті засобами телефонно-телеграфного зв'язку було охоплено тільки 25 відсотків волостей [4, арк. 41]. Проте усі волості мали поштові установи або допоміжні поштові пункти.

Але зв'язківці опікувалися не тільки виробничими питаннями. 27 березня 1921 р. в Запоріжжі відбувся перший губернський з'їзд працівників народного зв'язку. Напередодні з'їзду в містах і великих населених пунктах краю відновили роботу місцеві галузеві комітети профспілок – у Мелітополі вони об'єднували 570 чоловік, Бердянську – понад 200, Олександрівську – близько 500 чоловік, Великому Томаку – біля 100, Гуляй-Полі – понад 220, ремонтні поштово-телеграфні колони – понад 230 чоловік [5, арк. 25]. Кожний із комітетів мав відповідні комісії: охорони праці, розцінкову, культосвітню і продовольчу.

Серед питань, які піднімали делегати губернського з'їзду профспілок працівників зв'язку, основна увага була приділена проблемам затримки виплати заробітної плати, забезпечення продуктами харчування, гостро обговорювалося житлово-побутове питання і забезпечення працівників спецодягом.

1922 рік вніс істотні корективи в роботу губернського відділу зв'язку. Нестача виділених фінансів призвела до скорочення штатів і мережі установ зв'язку. Було закрито 33 допоміжних пункти при волосних виконкомах, 29 поштових відділень, одна вокзальна поштова й одна поштово-телеграфна контори, переведено залізничне поштове відділення зі станції Пологи на станцію Мелітополь [6, арк. 68]. Частина структурних підрозділів була перейменована і понижена в розрядах або класах.

Після цих змін губернський відділ зв'язку у своїй структурі мав: управління губвідділу зв'язку, 61 поштово-телеграфну, 44 поштових, 3 залізничних поштових установи, 43 телефонні станції, підстанції і переговорні пункти, дві радіостанції, 7 телеграфних і 3 телефонних робочих колон, кінно-поштову станцію, ливарно-механічний завод та три майстерні. Усього губернський відділ скоротився на 70 різних об'єктів зв'язку [7, арк. 10 зв.]. Під кінець року телефонно-телеграфна мережа Запорізької губернії входила до складу загальнодержавної і займала відповідне місце в структурі країни (Схема 2) [8, арк. 57].

Схема 2

Структура управління засобами зв'язку країни

Одночасно з цим було проведено і скорочення штатів. На початок лютого 1922 р. губвідділ зв'язку нараховував 1 221 чоловік [6, арк. 69], а на кінець року загальна кількість зв'язківців скоротилася до 885 чоловік, з них 540 кваліфікованих працівників і 345 некваліфікованих [4, арк. 93]. Штати переглядалися і скорочувалися з урахуванням специфіки діяльності різних установ зв'язку. Кваліфіковані працівники, що вивільнялися, повинні були поповнити штати великих вузлових центрів. Однак багато фахівців відмовлялись покидати робочі місця і переїжджати в інші населені пункти. Таке положення загрожувало втратою кваліфікованого складу зв'язківців. На стан телефонно-телеграфного зв'язку також впливали продовольче питання та голод, який лютував у Запорізькому краї. Були зафіксовані численні випадки повного занепаду сил і захворювання працівників з причини недоїдання. Наприклад, в Оріхові виснаження трьох кваліфікованих телеграфних працівників привело до того, що вузол зв'язку залишився практично без обслуговування. Такий стан справ змусив місцеве керівництво звернутися до Москви та Харкова із вимогою про негайне поліпшення побуту працівників зв'язку. Незабаром були отримані кредити з розрахунку прожиткового мінімуму – 24 доводенні карбованці [8, арк. 54.].

У зв'язку з реорганізацією губернських органів зв'язку були змінені маршрути надходження поштової інформації, у першу чергу вона була прив'язана до залізниці; скасовувалися наскрізні тракти; нові тракти розбивалися на невеликі ділянки, щоб із найменшою витратою кінної сили доставляти вчасно кореспонденцію. В результаті поліпшення залізничного руху перевезення пошти значно прискорилось. У Запоріжжі в вересні 1922 р. лист із Москви і Ростова можна було отримати за 2-3 доби, з Катеринослава, Севастополя, Кам'янки за 1-2 доби. Однак, Бердянський район і деякі населені пункти Мелітопольського району отримували пошту з Запоріжжя на 4-6 добу.

Протягом року телефонний зв'язок Запорізького краю був переведений на самооплатність, що дозволило підтримувати технічний стан мереж, приладів і матеріалів на належному рівні. Однак ці заходи мали і зворотній ефект – у зв'язку з введенням оплати за користування телефонним повідомленням частина абонентів відмовилася від послуг цього виду зв'язку. У цілому телефонні мережі загального користування мали наступний вигляд (Таблиця 1) [Дані музею Укртелекома].

Таблиця 1

Телефонні мережі загального користування Запорізького краю (1922 р.)

Найменування мережі	Довжина дроту, км.	Кількість апаратів	Кількість жителів на 1 апарат
Якимівська	302	4	644
Бердянська	165	61	573
Велико-Білозірська	18	2	436
Велико-Михайлівська	16	3	524
Велико-Токмакська	13	13	716
Веселівська	22	4	484
Генічеська	23	9	1248
Гуляйпільська	21	24	502
Заливнянська	18	2	697

Запорізька	183	162	307
Мелітопольська	161	78	469
Михайлівська	40	4	903
Михайло-Лукашівська	25	3	574
Нижньосірогозька	24	2	648
Новомиkolaївська	22	2	2177
Оріхівська	1,25	3	1327
Покровська	0,5	1	837
Успенівська	17	1	1435

З квітня 1922 р., завдяки налагодженню стійкого радіозв'язку, для регіонів вдалося організувати передачу «Провінційного вісника» на 800 слів щодня, що випускався місцевими уповноваженими телеграфного агентства України [9, арк. 144].

З середини 1920-х рр. в країні починається реконструкція старих і будівництво нових промислових підприємств. Запорізький край став одним з центрів будівництва енергетичних, металургійних і інших промислових об'єктів. Великий потік радіо-телефонно-телеграфної і поштової кореспонденції висував нові вимоги і до засобів зв'язку. Галузь повинна була вирішувати низку невідкладних завдань – наблизити засоби зв'язку до населення, спростити діловодство, особливо сільських вузлів зв'язку, забезпечити телефонний та телеграфний зв'язок необхідною кількістю апаратури, організувати відповідну ремонтну базу, укомплектувати вузли зв'язку кваліфікованими фахівцями і т. ін.

Організаційна і практична робота дала певні позитивні результати. На кінець 1925 р. 141 сільрада краю, у віданні якої знаходилося 402 населених пункти, була охоплена поштово-телеграфною конторою, 9 відгалуженнями, 11 поштово-телеграфними агентствами, 30 спрощеними і 2 повними агентствами, 11 кінними кільцевими маршрутами і 43 пішими листоношами. Телеграфним сполученням були охоплені усі районні виконавчі комітети (крім Ново-Миколаївського) і 10 сільських рад. Апарати Морзе поступово замінювались слуховими апаратами системи Клопфер, на районних телеграфних станціях було встановлено 25 апаратів і в Запорізькій поштово-телеграфній конторі – 6 слухових апаратів [10, арк. 354, 356].

Для забезпечення стійкого телефонного зв'язку енергетичного і промислових гігантів із найбільшими містами країни на Дніпробуді був встановлений телефонний комутатор, який мав зв'язок із Запорізькою міжміською телефонною станцією. Станція мала монтовану ємність 18 телефонних ліній, які обслуговували три міжміські телефонні комутатори, один із яких використовувався для термінових замовлень. Для обслуговування населення Запоріжжя був відкритий переговорний пункт на дві кабіни.

У 1928 р. в Мелітополі був побудований радіотрансляційний вузол. Спочатку радіовузол обслуговував 338 абонентів, а через чотири роки їхня кількість зросла до 717 міських і сільських радіоточок [11, арк. 108]. Крім ретрансляції харківських, київських, дніпропетровських та московських радіопередач, творчий колектив випускав щоденну радіогазету «Радянський степ», періодичні – робочу або селянську, комсомольську і піонерську радіогазети, передачу «Робітничий полудень» та інші. Значна радіофікація проводилася й в інших районах Запорізького краю. (Таблиця 2) [12, арк. 10].

Таблиця 2

Стан радіофікації Запорізького краю (1932 р.)

Назва району	Кількість радіоточок на 1 січня 1931 р.	Кількість трансляційних вузлів на 1 січня 1932 р.	Кількість радіоточок на 1 січня 1932 р.
Білозерка	-	1	51
Велика Лепетиха	-	4	318
Василівський	-	1	80
Генічеськ	241	1	187
Мелітополь	581	1	717
Молочанськ	130	1	170
Михайлівський	42	1	210
Нижні Сірогози	-	2	125
Новотроїцьке	-	1	98
Новомиkolaївський	70	1	78
Новозлатопіль	-	1	30
Оріхівський	210	1	275
Покровський	74	1	125
Запоріжжя	557	5	2671
Терпіння	-	1	86
Томаківка	400	1	512
Чубарівка	170	2	322
Якимівка	-	1	50

Однак такий стан радіофікації не міг задовольнити потреби населення, особливо сільського, в одержанні оперативної інформації про поточне життя країни і за кордоном, підвищувати свій культурний рівень і т. ін. Тому для обслуговування різних кампаній (вибори, посівні, збиральні) місцевими радіовузлами організовувалися радіопересувні установки. Наприклад, під час збиральної кампанії 1932 р. Мелітопольський районний відділ зв'язку сформував 12 пересувних радіоустановок [13, арк. 84, 92].

На початку січня 1934 р. Рада народних комісарів СРСР прийняла постанову, відповідно до якої усі трансляційні вузли і радіоточки, а також радіоприймачі підлягали обов'язковій реєстрації в місцевих органах наркомату зв'язку. З власників трансляційних радіовузлів стягувалась абонентна плата за право прийому радіомовних програм від 36 до 750 карбованців у рік, у залежності від потужності вузла [14, арк. 1]. Пізніше, таємним розпорядженням, була списана заборгованість за абонементну плату з робітників та службовців з місячним заробітком не вище 125 крб., а з колгоспників незалежно від заробітку. Повністю звільнялися від заборгованості по сплаті радіотрансляційні вузли шкіл і лікарень [14, арк. 7].

Поряд із нестачею радіоапаратури місцеві трансляційні вузли відчували і нестачу кваліфікованих працівників ефіру, операторів і фахівців-експлуатаційників. Для підготовки майбутніх кадрів ефіру використовувалися різноманітні форми навчання. Дніпропетровське обласне управління зв'язку (до 1939 р. Запорізький край входив до складу Дніпропетровської області. – В. Т.) організувало двомісячні короткострокові заочні курси з підготовки та перепідготовки радіоробітників. Провідні фахівці, вчені і практики читали лекції з питань ремонту й обслуговування радіовузлів і радіотехніки [15, арк. 7]. Мелітопольський радіовузол для колгоспників-комсомольців організував 10-денний семінар з підготовки радіооператорів ефірних та радіопересувних установок [15, арк. 1]. Для визначення рівня знань фахівців радіоефіру Дніпропетровським обласним управлінням зв'язку були створені регіональні комісії в Запоріжжі та Мелітополі для прийняття іспитів технічного мінімуму [16, арк. 42–43]. Підготовка кваліфікованих спеціалістів і забезпечення необхідною апаратурою дозволили в 1935 р. ввести в дію Гуляйпільський радіовузол.

Протягом 1934 р. в країні був оголошений всесоюзний конкурс працівників зв'язку. У трудовому змаганні взяли участь і запорізькі зв'язківці. Бердянський районний відділ зв'язку насамперед подбав про те, щоб наблизити зв'язок до споживача. Була проведена реорганізація поштового тракту, що дозволило прискорити просування кореспонденції. Телеграф був переобладнаний і перенесений в інше приміщення, а новий телеграфний комутатор сприяв поліпшенню умов праці. Слід зазначити, що всі роботи були проведені за рахунок мобілізації внутрішніх резервів. З 24 сілрад 21 одержала телефони, у кожній сілраді були встановлені репродуктори, регулярно виходила районна радіогазета [17, обкладинка].

А зв'язківці Запоріжжя взяли на себе зобов'язання доставляти кореспонденцію по місту і Дніпрогесу двічі на день, телефонізувати 12 сілрад за рахунок центральних фондів і мобілізації внутрішніх ресурсів, установити на центральному радіовузлі 500-ватний підсилювач, на Дніпрогесі провести капітальний ремонт 20-ватного радіовузла і 30-ватного Хортицького радіовузла, підтримувати в робочому стані 50 ефірних установок у колгоспах району [18, с. 4].

На початку 1936 р. постановою Всесоюзного комітету по радіофікації та радіомовленню при Раді народних комісарів РСР було виділено 210 найбільших радіовузлів країни для безпосереднього централізованого постачання радіоапаратурою, музичними інструментами, платівками, літературою та іншими предметами. У цей перелік потрапили Запорізька та Мелітопольська радіостанції. [19, с. 2–4].

У цьому ж році відбувся I радянський радіофестиваль, у ході якого проводились роботи з радіофікації міст і сіл, підготовка художніх і музичних програм, між населеними пунктами здійснювалися радіоперекликання. За активну участь у цьому фестивалі уповноважений Дніпропетровського радіокомітету по Запорізькому регіону Є. П. Мельников був нагороджений радіоприймачем [20, с. 3].

Політизований характер носили радіопередачі в період підготовки або проведення масових політичних акцій у країні. З розгортанням масового стаханівського руху в країні в ефірі набули поширення радіомітинги, радіосемінари по обміну стаханівським досвідом тощо. На заводах «Комунар» та «Запоріжсталь» орденоносці і стахановці в своїх виступах і лекціях охоплювали велике коло питань впровадження нових методів роботи на виробництві. За I і II квартали 1936 р. в ефірі виступили 82 і 107 представників промислових підприємств Запоріжжя [21, с. 17]. У переддень виборів до Верховної ради в 1938 р. мікрофон Запорізького радіовузла був наданий робітникам, інтелігенції, студентам, молодим виборцям. Низку передач було присвячено кандидатам у депутати [22, с. 22–25].

Для обслуговування сільських радіопередавачів і радіопересувних установок працівниками Дніпросільелектро була організована пересувна авторадіо-рембаза. Автомобіль був обладнаний установкою з гучномовцем, ремонтно-монтажним устаткуванням, комплектом необхідних ламп,

радіоживленням та значною кількістю технічної літератури. Маршрутом рембази була охоплена більшість районів Запорізького краю [23, с. 25–26].

На початку 1939 р., у зв'язку з проведенням адміністративно-територіальної реформи, Запорізька область виділяється з Дніпропетровської. Перед керівництвом постала проблема створення обласного управління народного комісаріату зв'язку. В кінці року було розроблено «Положення про обласне управління НК зв'язку». Відповідно до цього документа на обласний орган покладалося завдання керівництва на території області усіма видами зв'язку загального користування (поштою, телефоном, телеграфом і радіо), радіофікацією, поширенням і експедицією друку, експлуатацією усіх видів електрозв'язку і радіомовлення та ряд інших питань, пов'язаних із нормальним функціонуванням різних видів зв'язку. У положенні також розроблялася структура обласного керівництва. В обласному управлінні створювалися декілька управлінь, відділів та груп – група управління кадрами; відділ поштового зв'язку; телеграфно-телефонний відділ з групами внутрішньо-районного телефонного зв'язку та міських телефонних станцій; відділ радіомовлення і радіофікації та ряд інші відділів і груп, необхідних для нормального функціонування обласних засобів зв'язку [24, арк. 1–8].

На 1 січня 1941 р. Запорізьке обласне управління народного комісаріату зв'язку нараховувало 27 підприємств пошти, 4,5 тис. телефонних абонентів міської телефонної мережі, 29 радіотрансляційних вузлів, які обслуговували 38 907 радіоточок [25, арк. 1].

Отже, підбиваючи підсумки, слід зазначити, що засоби комунікації – пошта, телефон, телеграф, а також радіомовлення - незважаючи на технічні ускладнення, відсутність кваліфікованих спеціалістів тощо, у міжвоєнний період відігравали значну роль у побуті населення Запорізького краю.

Джерела та література

1. Державний архів Запорізької області (далі – ДАЗО). – Ф. Р-2030. – Оп. 2. – Спр. 46. – Арк. 186.
2. ДАЗО. – Ф.Р-321. – Оп. 2. – Спр. 7.
3. ДАЗО. – Ф.Р-2. – Оп. 1. – Спр. 159.
4. ДАЗО. – Ф.Р-2. – Оп. 1. – Спр. 152.
5. ДАЗО. – Ф.Р-826. – Оп. 1. – Спр. 7.
6. ДАЗО. – Ф.Р-2. – Оп. 1. – Спр. 364.
7. ДАЗО. – Ф.Р-321. – Оп. 2. – Спр. 276.
8. ДАЗО. – Ф.Р-2. – Оп. 1. – Спр. 363.
9. ДАЗО. – Ф.Р-2. – Оп. 1. – Спр. 362.
10. ДАЗО. – Ф.Р-1. – Оп. 1. – Спр. 397.
11. ДАЗО. – Ф.Р-3989. – Оп. 1. – Спр. 66.
12. ДАЗО. – Ф.Р-3989. – Оп. 1. – Спр. 3.
13. ДАЗО. – Ф.Р-3989. – Оп. 1. – Спр. 1.
14. ДАЗО. – Ф.Р-3989. – Оп. 1. – Спр. 13.
15. ДАЗО. – Ф.Р-321. – Оп. 2. – Спр. 3.
16. ДАЗО. – Ф.Р-3989. – Оп. 1. – Спр. 21.
17. Работник связи. – 1934. – № 23.
18. Работник связи. – 1934. – № 10.
19. Работник радио. – 1936. – № 2.
20. Работник радио. – 1936. – № 6.
21. Работник радио. – 1936. – № 9.
22. Работник радио. – 1938. – № 2.
23. Работник радио. – 1938. – № 13.
24. ДАЗО. – Ф.Р-2136. – Оп. 2. – Спр. 3.
25. ДАЗО. – Ф.Р-2136. – Оп. 2. – Спр. 25.

Summary

The stages of the communication system development in the South of Ukraine in the intermilitary period are described. On the base of a wide circle of sources the author characterizes the development of the telephone, telegraph nets; he analyses the form and methods of these nets in the ideologized conditions of the totalitarian state.